Ekrem Čaušević

TURSKE POSLOVICE IZ BOSNE I HERCEGOVINE

ORIJENTALNI INSTITUT U SARAJEVU

UDK: 80:81:93 ISSN 0555-1153

PRILOZI

ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU

55/2005.

POF	VOL. 55	1-325	SARAJEVO	2006.

UDK 811.512.161-84(497.6)

EKREM ČAUŠEVIĆ
(Zagreb)

TURSKE POSLOVICE IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Radeći na rukopisnim gramatikama turskog jezika iz Bosne i Hercegovine, često sam u njima nailazio na tekstove koji su mi se znali učiniti zanimljivim i vrijednim objavljivanja. U takve ubrajam i poslovice koje su, kao omiljeno štivo, uvrštavane u razne zbornike književnih tekstova, pa i u gramatike. Valja napomenuti da je najstariji europski popis turskih poslovica, u kojemu ih je dvjesto dvadeset, objavljen u prvoj tiskanoj gramatici turskog jezika, čiji je autor njemački humanist, povjesničar i prevoditelj Hieronymus Megiser (1553-1618).[1] I autori kasnijih gramatika svojim su radovima pridruživali izbore tekstova, od kojih su neke i prepisivali iz dotad objavljenih.[2] Upravo tako su se turske poslovice našle i u rukopisima bosanskohercegovačkih franjevaca.[3]

---

1 Vid. *Institutiones Linguae Turcicae Libri quatuor*. Liber Tertius. Leipzig, 1612.

2 Prepisivanje je zajednička crta mnogih gramatika turskoga jezika iz predznanstvenoga razdoblja. Autori su naprosto preuzimali građu i tekstove iz starijih rukopisnih i tiskanih djela. Primjerice, uz neznatna skraćenja J. Preindl preuzima prvih desetak tekstova od Meninskog, iako te dvije gramatike dijeli ravno 111 godina! Razlika je samo u tome što zamišljeni dijalog Meninski prevodi na latinski, a Preindl na francuski jezik. Vid. *Grammaire turque*, Berlin, 1791: Huitieme chapitre, str. 110–173.

3 Na ovome mjestu korisno je napomenuti da je jedna od najstarijih zbirki poslovica objavljenih u Europi posvećena upravo arapskim, perzijskim i turskim poslovicama. Naslov te omanje knjižice tiskane u Padovi 1688. godine glasi *Proverbii utili, e virtuozi In Lingua Araba, Persiana e Turca gran parte in versi, Con la loro ispiegazione in lingua Latina et Italiana. Et alcuni Vocaboli di dette Lingue.* Autor joj je izvjesni Timoteo Angelini. Opširnije o *Proverbii utili, e virtuozi*... u: V. Drimba, *XVII. Yüzyılda Yayımlanmış Bir Türk Atasözleri ve Vecizeleri Derlemesi*. U: TDAY Belleten 1985, Ankara 1989, str. 9–26. Za ovu temu značajna je i knjiga *Osmanische Sprichwörter – Proverbs Ottomans*, koju je 1865. objavila Carska i kraljevska orijentalna akademija u Beču (kasnije preimenovana u Diplomatsku akademiju). Zanimljivo je spomenuti i to da je upravo jedna franjevačka kronika – *Ljetopis* fra Nikole Lašvanina (1707? – 1784) – najstarije vrelo koje bilježi turske poslovice iz Bosne i Hercegovine. Lašvanin je latinicom zapisao nekoliko izričaja na turskom jeziku i devet turskih poslovica. Vid. J. Jelenić, "Ljetopis fra Nikole Lašvanina (II)" u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, god. 1915, Juli – Decembar, Svezak 3 i 4, str. 269-312.

U svome prvom radu o ovoj temi objavio sam trideset tri poslovice iz "čitanke" koju je Josip Dragomanović pridodao prijevodu osmanske gramatike *Kavâid-i Osmâniye*.[4] (U popisu poslovica koje donosim u ovome radu one su označene kraticom **D**.) Radeći koju godinu kasnije na rukopisnim gramatikama turskoga jezika iz knjižnice Samostana sv. Duha u Fojnici, u dvama anonimnim i nedatiranim rukopisima iz 19. st. pronašao sam veći broj novih turskih poslovica zapisanih latinicom.

Prvi od ta dva rukopisa zapravo je zbornik (inv. br. 8[5]) koji čine turško-talijanski rječnik i gramatika turskog jezika na latinskom. Gramatici je pridodana i čitanka. Poslovice iz tog izvora u popisu sam označio kraticom **Č** (čitanka). Neke od njih u samom su rukopisu djelomično ili u cijelosti prevedene na talijanski jezik.

Drugi rukopis nosi naslov *Slovnica* (kratica **S)**. To je kratka turska gramatika od svega 32 lista, napisana na hrvatskom jeziku. Nosi signaturu 45/50, a u zaglavlju prvoga lista naknadno je upisan novi inventarni broj: 19572.[6]

Radi istraživača koji će se služiti građom izloženom u ovome radu napominjem da je tih 214 poslovica vjerojatno prepisano iz različitih, nama nepoznatih vrela, iako ne treba isključiti ni mogućnost da su neke od njih preuzete iz bosanskohercegovačke usmene predaje. Jezična obilježja nekih od njih upućuju na zapadnorumelijski dijalekt, no takvih je odveć malo da bi se na njima mogao utemeljiti pouzdan zaključak.[7] Budući da su franjevci studirali, živjeli i djelovali u multikulturnom i višejezičnom okruženju, moguće je i da su pokoju poznatiju poslovicu preveli s nekog od europskih jezika, ponajprije s latinskog (npr. br. 204), no takvih je slučajeva ipak vrlo malo.

Turske poslovice preuzete iz spomenutih triju izvora izložene su abecednim redom. Na prvom mjestu navodi se poslovica u obliku u kojem je zabilježena. (Uz one iz izvora **Č** navodi se i autorov potpun ili djelomičan prijevod na talijanski.) Iza poslovice slijedi njezina suvremena varijanta, ako sam je pronašao u meni raspoloživim izvorima. To su: **KS** = K. Steuerwald, *Türkçe Almanca Sözlük*. O. Harrassowitz, Wiesbaden & ABC Kitabevi A. S., Istanbul (1993); **MY** = Metin Yılbaşı, *Türkisches Sprichwörter - Lexikon*. Bilsev Yayıncılık, Ankara, 1993; **AP** = A. Püsküllüoğlu, *Türkçe Deyimler Söz-*

4 E. Čaušević, "Türkische Sprichwörter aus Bosnien" u: *Materialia Turcica*, Band 19, Göttingen, 1998, str. 63-68.

5 V. Boškov, *Katalog turskih rukopisa franjevačkih samostana u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1988, str. 123, redni broj 15.

6 V. Boškov, *Katalog turskih rukopisa*…, str. 121, redni broj 4.

7 Ta su obilježja, primjerice, velarizacija ü > u (*ürür* > *urur)*, palatalizacija ı > i (*atilan ok*), promjena u > o (*ughrady* > *oghrady, unutma* > *onütma*) i ü > ö (*böjuk, köćük*), kopula –dĕr (*ichtyjadži jokter),* palatalna deklinacija (*müśmula-ler-den, insanin eti, kani kanle jikamazlar*) i dr.

lüğü. Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1995; **TAD** = *Türk Atasözleri ve Deyimleri* - Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü. Istanbul, 1992; **TAD** I. = *Türk Atasözleri ve Deyimleri I.*, Millî Kütüphane Başkanlığı, İstanbul, 1997; **TAD II.** = *Türk Atasözleri ve Deyimleri II.*, Millî Kütüphane Başkanlığı, İstanbul, 1997. Broj uz kraticu označava stranicu izvora. Ljestvama # je označen idiomatski izraz koji je u rukopısu svrstan u poslovice. Prijevodi preuzeti iz izvora dani su u navodnicima, a moji u uglatim zagradama. Cilj mi nije bio pronaći ekvivalente turskih poslovica u bosanskom jeziku, nego ponuditi prijevod koji će omogućiti razumijevanje ”slike”. Ekvivalentu sam pribjegavao samo kada je postojala mogućnost da ta ”slika” čitatelju bude nerazumljiva.

001. *achšam sarchoš sabah kumar, Allahtan džennet umar* ”Večerom pijan a jutrom oko igre vazda, od Boga se on još raju nada” (D 191).

002. *adem ademi salt bir kerre aldadyr* (Č 317b); usp. MY 43 Adam adamı bir kere aldatır. [Čovjek čovjeka samo jednom može prevariti.]

003. *aghanyn giözi bejgiri semiz eder* ”Oči gospodareve goje konja” (D 191); usp. TAD I. 11 (= AP 17) Ağanın gözü ata tımardır / Ağanın gözü öküzü (ineği) semiz eder.

004. *aghlamajan ćoğugha meme vermezler* (Č 317a); usp. MY 344 Ağlamayan çocuğa meme vermezler. [Ne daje se sisa djetetu koje ne plače.]

005. *ajypsyz dost arajan, dostsyz kalyr* ”chi cerca amico senza diffetto, resta...” (Č 317a); usp. MY 122 Ayıpsız dost (yâr) arayan (isteyen), dostsuz (yârsız) kalır. [Ko traži prijatelja bez mane, ostaje bez prijatelja.]

006. *akadjak kan damarda durmaz* (S 30b); usp. MY 277 Akacak kan damarda durmaz. [Krv koja mora poteći ne ostaje u damarima, tj. Što je suđeno, mora se i dogoditi.]

007. *akylly duśman, akylsyz dostan*[8] *eji dir* ”e meglio l’inimico prudente...” (Č 316b); usp. MY 107 Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır (yeğdir). [Bolje pametan neprijatelj nego glup prijatelj.]

008. *alčak jerde tepedžik kendisini dhagh sanyr* ”Brežuljak u nizini, bérdo se scěni” (D 194); usp. TAD I. 20 (= AP 22) Alçak yerde tepecik kendini dağ sanır.

009. *allah dejen mahrum kalmaz* ”chi invoca Dio n(on) resta sconsolato” (Č 318a); *allah dejen ma‘hrum kalmaz* (S 31a); usp. TAD I. 22 Allah diyen mahrum kalmaz; MY 169 Allah diyen aldanmaz / mahsum kalmaz. [Ko Boga zaziva, Njegova mu pomoć neće biti uskraćena.]

010. *allahtan baśa jazylmyś g’eleğek* (Č 318a); usp. TAD 24 Allah’tan yazılmış başa gelecek. [Što Bog odredi, to i bude.]

8 Umjesto *dosttan*.

011. *allahtan kork, adamdan utan* ”Boj se boga, stidi se ljudih” (D 197).

012. *allahun emrina dajma razy olalym* (Č 318b) [Priklonimo se Božjoj naredbi.]

013. *araba kyrylynğa, eji jolu gösteren ćoktur* ”dopo che il carro s’e infranto, molti mostrano...” (Č 317a); *araba kirilindja, ej jolu ghiösteren ćoktur* (S 31a); usp. MY 253 Araba kırılınca (devrildikten sonra) yol gösteren çok olur. [Kad se kola slome (prevrnu), mnogo je onih koji pokazuju put.]

014. *arabailan tavušan tutulmaz* ”non si prende con carro un lepre” (Č 317b); usp. MY 378 Araba ile tavşan avlanmaz. [Zec se ne lovi s konjskom zapregom.]

015. *aryk tauktan semiz tirid olmaz* (Č 317b); usp. TAD 30 Arık tavuktan tatsız tirit olur / Arık etten semiz tirit olmaz; MY 378 Arık etten yağlı (semiz) tirit olmaz. [Od mršave kokoši (posna mesa) nema masna tirita.][9]

016. *aš tuzulan, tuz de insanetlyghy* ”la minestra sia con sale, ma il sale con discrezione” (Č 316b); usp. AP 31 Aş tuz ile, tuz oran ile. [Jelo sa solju, a so s mjerom, tj. Svega koliko treba.]

017. *ašika Baghdad üzak dejil* (S 30b); usp. TAD 34 Âşıka Bağdat ırak değil; MY 228 Âşığa Bağdat uzak değil (sorulmaz). [Zaljubljenome Bagdad nije daleko.]

018. *atilan ok dönmez* (S 31a); usp. MY 347 Atılan ok geri dönmez. [Odapeta se strijela ne vraća.]

019. *avrat iradetini hić bir kimse edemez* ”la donna è incontentabile” (Č 317a) [Niko ne može podnijeti ženske kaprice.]

020. *avredin öjütü avrede gećer* ”i consigli di donna servono per le donne” (Č 316b); usp. MY 113 Avradın öğüdü, avrada geçer. [Ženski savjet samo kod žena prolazi.]

021. *az ićen ćok ićer – az išlejen...*[10] (Č 318b) [Ko malo pije, dugo pije; ko pomalo radi, …], usp. br. 022.

022. *az jejen ćok jer, ćok jejen az jer* (Č 318b); usp. TAD 44 Az yiyen çok zaman yer, çok yiyen çabuk bitirir. [Ko (po)malo jede, dugo jede; ko puno jede, brzo završi.][11]

023. *azadžik išim ghavghasyz bašym* ”Mali posao, mala glavobolja” (D 195); usp. AP 37 Azıcık işim, kaygısız (kavgasız) başım.

---

9 U tekstu: Sitno isjeckana jetrica kojom se puni perad ili se služi kao prilog uz pečenje od peradi. Vid. A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1979, str. 617.

10 *...ćok išler?* Poslovica je nedovršena.

11 Vjerojatno u značenju *ko halapljivo jede, kratko živi, ko polako jede, dugo živi*.

024. *azi bilmejen, ćoghu hić bilmez* (Č 316b); usp. TAD 45 Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez; MY 180 Azı bilmeyen çoğu hiç bulamaz. [Ko ne zna za malo, ne zna ni za mnogo.]

025. *aziz ylüm jümüśak döśekte jatmaz* ”la sapienza n(on) giace sul morbido letto” (Č 318b) [Prava (‘sveta’) nauka ne leži na mekanu dušeku.]

026. *bal bal demeilen aghz tatly olmaz* (Č 317a); usp. MY 244 ”Bal bal” demekle ağız tatlı olmaz. [Usta se neće osladiti time što se med spomene.]

027. *bana benden olur her ne olursa, bašym rahat bulur dilim dhurursa* ”Meni s’mene biva sve što bilo, glava će mi mira naći dok jezik počiva” (D 191); usp. TAD 50 Bana benden olur her ne olursa, başım rahat durur dilim durursa.

028. *baśyny evde tutan adam kalabalyksa kalpaghyny kaip ed*er ”chi ha la testa in casa, perde la sua beretta nella folla” (Č 317b); usp. TAD 53 Başını evde tutan, kalabalıkta kalpağını kaybeder. [Ko u kući glavu čuva, u gužvi kapu izgubi.]

029. *bekśiś atyn dišine bakylmaz* (Č 317a); usp. MY 116 Bahşiş atın dişine bakılmaz. [Poklonjenu konju ne gleda se u zube.]

030. *beni sajanyn kulluum, sajmajanyn sultaniim* ”sono schiavo di chi mi prezza... stima” (Č 316b); usp. MY 229 Beni sayanın kuluyum, saymayanın sultanı. [Ko me poštuje, tome sam sluga; ko me ne poštuje, tome sam vladar.]

031. *beš parmak bir dejil* (S 31a); usp. MY 325 Beş parmak bir değil. [Ni prsti na ruci nisu jednaki.]

032. *bin išit, bir söjle* (S 30b); usp. MY 256 Bin işit, bir söyle. [Hiljadu puta saslušaj, a jednom reci.]

033. *bir akće verdik söjlettik, bin akće verdik dindiremedik* ”per farlo cantare... per farlo tacere” (Č 317a) [Dali smo mu groš i on je progovorio; dali smo mu hiljadu groša, i više ga nismo mogli ušutkati.]

034. *bir birine inanmamak dost iśi deildir* ”non fidarsi...” (Č 317b) [Nema prijateljstva bez uzajamnog povjerenja.]

035. *bir defâ düśen adam bir daha düśmez* (Č 317b) [Ko jednom padne, više neće.]

036. *bir išin zarari fajdasyndan daha ćok ise feraat ejle* (Č 317b) [Ako je veća šteta od koristi, okani se takve rabote.]

037. *bir iji śarab, ve bir diger avret iki tatly zehir dir* (Č 318b); *bir ej šarap ve bir diger kari iki tatli zehir dir* (S 31a). [Dobro vino i druga žena[12] dva su slatka otrova.]

12 Možda je sintagmom *diğer karı* mislio reći ”tuđa”, odnosno ”nova” žena.

038. *bir mych bir na'l, bir na'l bir at, bir at bir eri, bir er bir memleket kurtaryr* "Jedan čaval more izbaviti jednu podkovu, jedna podkova jednog konja, jedan konj jednog čověka, jedan čověk jednu državu" (D 193-194); usp. TAD 54 (AP 49) Bir mıh bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır.

039. *bir ok iki kiši almaz* "Jedna strělja nepogadja dvê ptice" (D 192); usp. Megiser 97 Bir ockile icki khusch almas.[13]

040. *bir vurmaylan bir aać ejilmez* (Č 316b); usp. TAD 64 Bir vurmakla ağaç devrilmez. [Jednim udarcem drvo se ne može oboriti.]

041. *bir jalynyz taśtan duar olmaz* (Č 316b); usp. MY 211 Bir taşla duvar yapılmaz. [Jedan kamen / jedna cigla ne čini zid.]

042. *bizi eji jola g'etiren, ve öjüt veren dostumuz o en böjuktur* (Č 318b) [Najveći nam je prijatelj onaj koji nas izvodi na pravi put i dobro nas savjetuje.]

043. *bizim amelerimiz*[14] *sözlerimize ujağak* "...devono corrispondere i nostri fatti" (Č 317b) [Naši postupci moraju biti usklađeni s našim riječima.]

044. *bu iś ćok mumdan kokar* "questo affare è stato maneggiato con molta fatica" (Č 318a) [U tom će poslu mnoge svijeće dogorjeti, tj. trebat će mnogo truda da se taj posao privede kraju.], usp. br. 045

045. *bu iše ćok mum lazymdur* "bisogna di..." (Č 318a) [Za taj će posao mnogo svijeća trebati.]

046. *bujuk bašyn bujuk aghrysy var* "Velika glava ima veliku glavobolju" (D 195); usp. TAD 55 (= AP 54) Büyük başın derdi büyük olur.

047. *chajr ejle denize brak, balyk bilmezse châlik biler* "Dobro čini i u more baci, bog će znati ako će riba i neznati" (D 192); usp. TAD 23 (= AP 119) İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir.

048. *ćogha talib olan az birisine jetiśmez* "chi a molte cose attende, molto poco intende" (Č 318b) [Ko mnogo toga traži, malo što postiže.]

049. *ćok adam bir śej bilmez, ve janlyś eder* "molti... n(on) sanno – e fanno lo sbaglio" (Č 317b) [Mnogi ljudi ne znaju ništa i griješe.]

050. *ćok arpa, bejg'iri / aty... ćatladyr* (Č 316b); usp. MY 136 Çok arpa atı çatlatır. [Od previše ječma konj se može raspuknuti.]

051. *ćok barut tüfeji ćatladyr / ćatlatmaz* (Č 316b) [Od mnogo baruta puška se rasprsne / mnogo baruta pušci ne škodi.][15]

13 Uz neke poslovice kojih nema u suvremenim zbornicima navedene su varijante iz Megiserove gramatike.

14 Omaška, treba *amelelerimiz*.

15 Primjer poslovice koja se susreće u proturječnim značenjima.

052. *ćok ja fena söjlemekten hić söjlememek daha ejidir* (Č 317a) [Bolje je ništa ne govoriti nego mnogo i loše govoriti.]

053. *ćok jaśajan ćok bilmez, ćok gezen ćok bilir* (Č 317a); usp. TAD 84 Çok yaşayan değil, çok gezen bilir; MY 265 Çok yaşayan (okuyan) bilmez, çok gezen bilir. [Ne zna puno ko mnogo živi, nego ko mnogo putuje.]

054. *ćok jaśamak deil, amma*[16] *eji ve sagh jaśamak*[17] *arzulağaghyz*[18] (Č 318b) [Poželimo sebi dobar i zdrav, a ne dug život.]

055. *ćok karyndža arslan oldurur* "Mlogo mrava ubiju lava" (D 192); usp. TAD 84 Çok karınca deveyi öldürür.

056. *ćok kuğaklayan az dövśerir* (Č 318b); usp. MY 32 Çok kucaklayan az devşirir. [Ko mnogo grabi, malo nosi.]

057. *dagh dagha kaušmaz, insan insana kaušur* (S 30b); usp. MY 123 Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur. [Brijeg ne traži brijeg, već čovjek čovjeka.]

058. *daghlar jürümezler, insanlar jürür* (Č 317b) [Ne kreću se planine, nego ljudi], usp. br. 057.

059. *dejeğejin*[19] *fikr ejle, öjle söjle* (Č 317a); usp. TAD 101 Diyeceğini fikir eyle, öyle söyle; MY 103 Evvel düşün sonra söyle. [Najprije promisli, pa onda reci.]

060. *deli paśasi bilmez* "un matto n(on) riconosce per suo padrone" (Č 317a); *deli pašassi*[20] *bilmez* (S 31a) [Luđak ne prepoznaje svoga gospodara, ili: Ne zna luđak što je gospodar.]

061. *delidir o ki zengindir, velakin fukare gibi gećinior*[21] "pazzia... esser ricco, e vivere da povero" (Č 318a); usp. TAD 92 Delidir o ki zengindir ve lâkin fıkara gibi geçinir. [Lud je onaj koji je bogat, a živi ko siromah.]

062. *delijene*[22] *söjlemek ajiptyr* (Č 317a) [Sramota je ludo govoriti.]

063. *delinin jureji aghzynde dyr, ve âkyllynyn*[23] *dili jurejinde dir* (Č 318b); *delinin jüreghi aghzinda dir, akillin*[24] *dili jurekinde dir* (S 30b); usp. MY 311 Delinin yüreği ağzında, akıllının dili yüreğinde. [Luđak nosi svoje

16 Zbog veznika *amma* u značenju "nego" moguće je pretpostaviti da se radi o kalku budući da u turskim poslovicama prevladavaju bezvezničke strukture.
17 *Umjesto jaśamaji*...(tj. yaşamayı).
18 Umjesto *arzulajağaghyz* (tj. arzulayacağız).
19 Umjesto *dejeğejini* (tj. diyeceğini).
20 Umjesto *pašasini* (tj. paşasını).
21 Prezent na –(i)jor umjesto prezenta na –r.
22 Umjesto *delice*.
23 Nejasno je radi li se ovdje o nekakvoj vokalnoj dužini ili naprosto o omašci.
24 Umjesto *akillinin* (tj. akıllının).

srce (= emocije) u ustima (tj. na jeziku), a jezik je pametnome u srcu, tj. Lud govori što mu padne na pamet.]

064. *denizin suju tukene bilir velakin benim sözum tuk'enmez* (Č 316b) [I more može presušiti, al' moje riječi ne mogu.]

065. *dikenden g'ül biter, gülden diken* (Č 317a); usp. TAD 98 Dikenden gül biter, gülden diken. [Iz trna raste ruža, iz ruže trn.]

066. *dil adamy bejan eder* (Č 318b); *dil adami bejan eder* (S 31a); usp. MY 257 Dil adamı beyan eder. [Po govoru se čovjek poznaje.]

067. *dil kylyćdan daha ćok öldürür* (Č 318b); *dil kilićeden ćok oldürür* (S 30b); usp. MY 257 Dil kılıçtan çabuk öldürdür. [Jezik je ubojitiji od mača.]

068. *dilden g'elen elden g'else her fukara paśa olurlerdy* (Č 317b)[25]; usp. TAD 98-99 Dilden gelen elden gelse, her dilenci padişah olur. [Kad bi sve bilo lako kao na jeziku, svaki bi prosjak bio / postao car.]

069. *dilini zabt eden, baśyny kurtaryr* "chi custodisce la sua lingua, custodisce..." (Č 317a); usp. TAD 99 Dilini zapteden başını kurtarır. [Ko jezik zauzda, glavu spašava.]

070. *dišin aghyrdyjy jere dil dokanyr*[26] (Č 316b); usp. MY 294 Dişin ağrıdığı yere dil dokunur. [Jezik ide onamo gdje zub boli, tj. Svako se češe gdje ga svrbi.]

071. *doghru söjlejeni śehirden kovarlar* (Č 316b); *doghru söjlejeni šehirden kovarlar* (S 31a); usp. MY 375 Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. [Ko istinu zbori, toga iz grada / iz devet sela tjeraju.]

072. *dostulan je, ić, alyś veriś etme* "coll' amico manga bevi, ma..." (Č 317b); *dostile ie, ić,ališ veriš etme* (S 31a); usp. MY 123 Dost ile ye, iç, alış veriş etme. [S prijateljem jedi i pij, ali ne trguj.]

073. *dušman karindje isse, fil ghibi zann ejle* (S 30b); usp. MY 107 Düşman karınca ise sen fil gibi san. [I ako ti je neprijatelj kolik' mrav, smatraj ga slonom.]

074. *dünja tükenir, düśman tükenmez* (Č 317a); *dünia tükienir, düšman tükienmez* (S 31a); usp. TAD 107 Dünya tükenir, düşman tükenmez. [I svijeta će nestati, ali neprijatelja neće.]

075. *düśmüślerin elini tut, rabbi elinden seni tutar* (Č 318a); *düšmüšlerin elini tut, rabbi elinden seni tutar* (S 30b); usp. TAD 109 Düşmüşlerin elini tut, Rab elinden seni tutar. [Pomozi posrnulima pa će i Bog tebi pomoći.]

25 Isto i kod Dragomanovića, vid. MT 19, str. 66.

26 Umjesto *dokunyr* (tj. dokunur). Budući da se oblik *dokanyr* ponavlja, očito je da se ne radi o omašci u pisanju.

076. *džehd u sabr ile sičan tahtaji deler* ”Pomnjom i postojanostju progrize miš dasku” (D 195); usp. TAD 74 Cehd ve sabırla, sıçan tahtayı deler.

077. *ejden fenassi olmaz, meghier fakir ola* (S 30a) [Iz dobra se ne može zlo izroditi, osim ako čovjek osiromaši.]

078. *ejer dilden gelen elden gelejdi, gedâlar kalmajup sultan olurlar idi* ”Kad bi se sve dalo što se j’ obećalo, nestalo bi siromaha, svi bi oni kralji bili” (D 192-193); usp. TRBS 231 Dilden gelen elden gelse her fukara padişah (bahtiyar) olur.

079. *eji dževher kendusini bildirir, eji giun sabahdan belli olur* ”Dobar dragi kamen sam se ukazuje. Dobar dan se s’jutra pokaže” (D 194); usp. Megiser 63 Kutlu giun doguschinden belli.

080. *eji śarab ićenin baśy fena olur* (Č 318b) [Ko pije dobro vino, u glavi mu je loše.]

081. *ejlik bilmejen adam, adam jerine sajylmaz* (Č 318a) [Ko ne zna za dobro, nije čovjek.]

082. *ejri otur doghri söyle* ”Krivo sědi, a pravo besědi” (D 194); usp. TAD I. 111 Eğri otur, doğru söyle (konuş) / Eğri oturalım (oturup) doğru konuşalım.

083. *ekmejin joghusa sultan gibi gećinme* ”non far da cavalliere, poiche n(on) hai il” (Č 317a) [Ako nemaš kruha, ne ponašaj se kao sultan.]

084. *el ayagha dokanyr, ajagh ele dokanmaz*[27] ”la mano tocca il piede, ma il...” (Č 318b) [Ruka nogu može doseći, al’ noga ruku ne može.]

085. *el eli jyjkar*[28] *ikiside yüzünü* (Č 317b); usp. MY 195 El eli yur, el de yüzü. / El eli yur, iki el yüzü yur. [Ruka ruku mije, lice obadvije.]

086. *eski supurje dama atarlar* (Č 316b); usp. TAD 123 Eski süpürgeyi dama atarlar. [Staru metlu na krov bacaju.]

087. *evlenen adam kadyr olsa g’erek avretini g’öz etmeje kusurulan*[29] ”per maritarsi bisogna essere capace di mantener la moglie col resto” (Č 317b) [Oženjen čovjek mora biti u stanju držati na oku svoju ženu i njezine slabosti.][30]

088. *evvel thaam sonra kelâm* ”Prije jedi a poslě besědi” (D 193); usp. TAD 54 (= AP 88) Evvel taam (selam) sonra kelam.

089. *evvel džân sonra džihân* ”Prije (svoja) duša pak svět” (D 193); usp. TAD 127 Evvel can sonra cihan, AP 87 Evvel (önce) can, sonra canan.

27 Umjesto *dokunur... dokunmaz*.
28 Umjesto *jykar* (tj. yıkar).
29 Tj. *kusuru ile*.
30 Čini se da je prijevod na talijanski netačan.

090. *evvel giorüš sonra biliš* ”Prije (treba) vidjenje pak poznanje” (D 193); usp. TAD 127 Evvel görüş, sonra biliş.

091. *ej abdal ej derviš, akče ile biter her iš* ”O monahi, o derviši! Novac svaki posao svérši” (D 196); usp. TAD 127 Ey abdal, ey derviş, akçe ile biter her iş.

092. *fajda g'etirmejen śakatan*[31] *ve davadan vaz ejle* (*vaz geć*)”guardati dalla...” (Č 317a) [Prođi se nekorisne šale i parnice.]

093. *fakyrlerin tesellai ölüm dur* (Č 318b); *fakirlarün tesellasi ölüm dür* (S 30a); usp. MY 18 Fakirin tesellisi ölümdür. [Smrt je sirotinji utjeha.]

094. *fil pireden korkmaz* (Č 318a) [Slon se buhe ne boji.]

095. *fodul ğail*[32] *ölema*[33] *g'ibi ola ister* ”il presuntoso vuol far da dottor, tra virtuosi” (Č 318a) [Oholi neznalica želi biti poput učenjaka.]

096. *fukarelere veren allaha verir* (Č 318a); *fukaralara veren Allah*[34] *verir* (S 30b); usp. TAD 132 Fukaralara veren Allah'a verir; MY 117 Fukaraya veren Allah'a verir. [Ko daje sirotinji, Bogu daje.]

097. *g'eni*[35] *beje hyzmet etmek, ve kyr ata timar etmek nekadar g'üć dur* ”strigilare[36] un cavallo indomito...” (Č 317a); usp. MY 60 Genç beye hizmet etmek güçtür. [Teško je služiti mladu gospodaru i konju sive dlake.]

098. *ghiedjenün böjük karini var, allah bilir jarin ne doghrur* (S 30b); usp. TAD 135 Gecenin karnı büyüktür, ne doğuracağı bilinmez. [Noć ima velik trbuh, samo Bog zna što će sutra na svijet donijeti.]

099. *g'özden uzak olan g'önülden de uzak tur (*Č 317b); usp. MY 1 Gözden ırak olan gönülden de ırak olur. [Daleko od očiju, daleko od srca.]

100. *g'özümüz*[37] *aćalym joksa aćarlar* (Č 317b); usp. MY 369 Gözümüzü açalım yoksa açarlar. [Otvorimo oči, da nam ih drugi ne bi otvorili.]

101. *g'ül tikensiz olmaz, ve safa ğefasyz joktur* ”...ne piacerè senza dispiacere” (Č 317a); usp. MY 245 Gül dikensiz olmaz, sefa cefasız. [Nema ruže bez trna, ni radosti bez muke.]

102. *g'ülu istejen, dikenleride istemek gerek* (Č 316b); usp. MY 245 Gülü isteyen dikenleri dahi istemek gerek. [Ko hoće ružu, i trn mora htjeti.]

103. *ghiümüš ana'htar her kapui aćar* (S 30b); usp. MY 260 Altın anahtar her kapıyı açar. [Srebreni (zlatni) ključ sva vrata otvara.]

31 Umjesto *şakadan*.
32 = *cahil*
33 *ölema* < *ülema* < *ulema*
34 Umjesto *Allah'a*.
35 = *gani* ”bogat”
36 Umjesto tal. *strigliare.*
37 Umjesto *g'özümüzü*.

104. *g'üneśin baśy g'öjde*[38], *onun śafky jer jüzünde* "il sole è in..., ma i suoi raggi son in terra" (Č 317b) [Sunce ima glavu na nebu, ali su mu zrake na zemlji.]

105. *ğan ğanyn joldaśydur* (Č 318a); *djan djanin joldaši dir* (S 30b); usp. TAD 72 Can canın yoldaşıdır; MY 122 Canan canın yoldaşıdır. [Duša je (srodnoj) duši prijatelj.]

106. *hajvan ölür, semeri kalyr, insan ölür ady kalyr* "muore il cavallo resta la sella" (Č 317a); *hajvan ölür semeri kalir, adam ölür adi kalir* (S 30b); usp. MY 302 Hayvan ölür semeri kalır, insan ölür eseri kalır. [Kad životinja ugine, iza nje ostaje sedlo; kad umre čovjek, ostaje njegovo djelo.]

107. *hakk söz ağy olur* "la verità rende..." (Č 317b); usp. MY 381 Doğru (ak) söz acıdır. [Istina je gorka.]

108. *hareket olmadikče bereket olmaz* "Brez posla neima blagoslova" (D 195); usp. AP 149 Nerede hareket, orada bereket.

109. *hastaja düśekmi sorarsyn?* "domandi all' ammalato, se vuol andar in letto" (Č 317a); usp. MY 152 Hastaya döşek (yatak) sorulmaz. [Bolesnika se ne pita hoće li leći.]

110. *helal mal zajy olmaz, ve nahak mal tez zaj*[39] *olur, śejtan alyr* (Č 317b)[40], *halâl mal zâjy olmaz, na hakk mal zâjy olur* "Pravedno se stecivo ne gubi, nepravedno stecivo neslazi na treće koljeno" (D 194); usp. TAD II. 13 Helâl mal zâyi olmaz.

111. *hepsin*[41] *bizğileimiz*[42] *bilmemeliiz* "non bisogna misurar gli altri col suo palmo" (Č 318a) [Ne smijemo sve mjeriti prema sebi samima.]

112. *her ghiün bajram dejil, meghier delije* (S 30b), *her giun bajram dejil* "Svaki dan nije blag dan" (D 196); TAD I. 92 Deliye her gün bayram.

113. *her jokuśun bir eniśi var* "ogni ascesa ha la sua discesa" (Č 317a); usp. MY 384 Her inişin bir yokuşu, her yokuşun bir inişi vardır. [Svaki uspon ima i pad, a svaki pad uspon.]

114. *her kendi ajybyny bilmez* "ognuno è cieco circa i suoi diffetti" (Č 318a); usp. MY 328 Herkes kendi ayıbını bilmez. [Niko nije svjestan svojih nedostataka.]

115. *her ne verirsen elin ile o gelir seninle* (Č 318a); usp. MY 117 Her ne verirsen elin ile o gelir senin ile; TAD II. 18 Her ne verirsen elinle o gelir seninle. [Što god dadneš svojom rukom, to ti se nekako vrati.]

38 Palatal /k/ često prelazi u /j/ (tur. y).
39 *Zajy* i *zaj* umjesto *zaji* (tj. zayi).
40 Isto i kod Dragomanovića, vid. MT 19, S. 66.
41 Umjesto *hepsini*.
42 Umjesto *bizceleyin*, *bizcileyin* = bizim gibi.

116. *her nemüz var allahyn dur* (Č 318b) [Od Boga je sve što imamo.]

117. *her śej g'önlümüze gider* (Č 318b) [Sve nas pogađa u srce.]

118. *her śeji kendisine ćekmemeli* "non si deve tirar tutta l'acqua al suo molino" (Č 317b) [Ne treba sve raditi samo u svoju korist.]

119. *her zarar bir öjüt* (Č 318a); usp. MY 324 Her ziyan bir öğüttür. [Svaka je šteta jedna pouka.]

120. *hileilen iś g'ören, kendisine zarar eder* (Č 318a); usp. MY Hile ile iş gören mihnet ile can verir. [Ko se služi lukavstvom, radi sebi na štetu / u bijedi skončava.]

121. *ihtijattan selamet olur* "S'obzira biva spas" (D 191) . [≈ Oprez je majka mudrosti.]

122. *iki ğambaz bir ipte onnamaz*[43] (Č 317a); *iki djambaz bir ipte ojnamaz* (S 31a); usp. MY 190 İki cambaz bir ipte oynamaz. [Dva akrobata ne igraju na jednoj žici.]

123. *ik'i delije bir uslu komušlar* (Č 316b); usp. MY 369 İki deliye bir uslu koymuşlar. [Na dva luda dođe jedan pametan.][44]

124. *iki karpus bir koltugha syghmaz* "non possono tenere due meloni sotto ascella" (Č 317b); usp. MY 190 İki karpuz bir koltuğa sığmaz. [Dvije lubenice ne mogu pod jedan pazuh.]

125. *iki kyblaje tapanda din olmaz* (Č 318a); *iki kiblaje tapanda, din olmaz* (S 31a); usp. MY 374 İki kıblesi olanda din olmaz. [Ko se dvjema kiblama okreće, ne pripada ni jednoj.]

126. *iki reiz bir g'emiji battürirlar* (Č 316b); usp. MY 190 İki reis bir gemiyi batırır. [Gdje su dva kapetana, tu brod tone.]

127. *iki tavšan kovan birini dachi tutmaz* "Tko dva zeca tjera, nelovi ni jednoga" (D 192); usp. TAD I. 30 İki tavşanı birden kovalayan hiç birini tutmaz / İki tavşan birden avlanmaz (tutulmaz).

128. *insan insanyn ajnasydyr* "è specchio..." (Č 317a); usp. MY 149 İnsan insanın aynasıdır. [Čovjek je čovjeku ogledalo.]

129. *insan tedbir eder, allah takdir* "Člověk naměrava a bog upravlja" (D 191); usp. TAD II. 39 Takdir ne ise o olur.[45]

130. *insanin eti, ve derisi hić bir śeje jaramaz* (Č 317a); usp. MY 258 İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez, dilinden başka nesi var? [Ljudsko meso se ne jede, ljudskom se kožom ne zaodijeva, što čovjek ima osim svog jezika?]

43 Umjesto *ojnamaz*.

44 Tj. *treći presuđuje u svađi*. Značenje naše poslovice *kad se dvoje svađaju, treći se koristi* čini mi se manje vjerojatnim.

45 Kod Preindla: *Adam tedbir eder, Allah takdir eyler*, str. 159.

131. *insanin selameti kendi diline asylmyś dur* (Č 318a); usp. MY 290 Selamet-i insan, hıfz-ı lisan iledir. [Sigurnost čovjeka ovisi o njegovu jeziku, tj. Siguran je čovjek koji drži jezik za zubima.]

132. *istemediji peśkeś kabul olmaz "non si gradisce...*" (Č 318a); *istemeden*[46] *bakšiš /peškeš/ kabul olmaz* (S 30b). [Nema dara /bakšiša/ osim ako se traži.]

133. *išini dušun* (Č 318b) [Gledaj svoja posla.]

134. *iśsizlik her kemlijin, chujunün*[47], *jaramazlijin babasy dur* (Č 318b) [Besposlica je otac svakoj zavisti, lošoj naravi i nepodopštini.]

135. *išten ve zijade zapten*[48] *zeng'in olur*[49] (Č 317a) [Čovjek se bogati radom i obuzdavanjem sebe.]

136. *it urur keravan gećer* (Č 316b); *it havlar, kieravan*[50] *ghiećer* (S 30a); usp. MY 88 İt ürür kervan yürür. [Pas laje, a karavan prolazi.]

137. *jaghmurdan kaćan, doluja oghrady* "scappata la pioggia s'in contro nella" (Č 316b); usp. MY 135 Yağmurdan kaçan doluya tutulur. [Ko od kiše bježi, grad ga sustigne.]

138. *jaramaz adam pazar bozar, eji adam pazar japar* (Č 316b); *jaramaz adam pazar bozar, ej adam pazar japar* (S 31a); usp. MY 54 Yaramaz adam pazar bozar, iyi adam pazar yapar. [Loš čovjek kvari pazar, a dobar ga gotovi.]

139. *jaramaz demirden ejü kylyč olmaz* "Iz hèrdjava gvozdja nebiva dobra sablja" (D 196), usp. Megiser 65 Ey khilitsch jaramas demirden olmos; TAD II. 151 Yaramaz demirden yahşi kılıç olmaz.

140. *jaramaza kendi belasy jeter* "al'uomo cattivo basta proprio malanno" (Č 316b); usp. MY 54 Yaramaza kendi belâsi yeter. [Lošem čovjeku dovoljna je i njegova nevolja.]

141. *jaramazlarylen jar olma, ejilerden ybret al* "non ti accompagnar coi cattivi..." (Č 318a) [Ne druguj s lošim ljudima, ugledaj se na dobre.]

142. *jarar atyn mahmuza ichtyjadži jokter* "Dobar konj ne trêba ostruge" (D 196); usp. Megiser 145 Iarar ath machmuse ichtiagi joctur.[51]

143. *jaśy at /bejg'ir/ pazarynda sorarlar* (Č 317a); *jaši, at pazarda*[52] *sorarlar* (S 30b); usp. MY 9 Yaşı at pazarında sorarlar. [Za godine se pita na tržnici konja.]

46 Umjesto *istenmediji* (tj. istenmediği) i *istenmeden*.
47 Umjesto *huyun*. Kao turcizam riječ je sačuvana u obliku *huja*.
48 Umjesto *zaptten*.
49 Umjesto *olunur*.
50 *Kieravan* umjesto *kervan* "karavan".
51 Isto i kod Preindla: *Yarar at mahmouza ihtiyadschi yok*, str. 159.
52 Umjesto *at pazarinda* (tj. pazarında).

144. *jatan jilani basma "non calpestar...*" (Č 316b); *jatan jilani*[53] *basma* (S 31a); usp. MY 125 Yatan yılanın kuyruğuna basma. [Ne staj usnuloj zmiji na rep.]

145. *jemiš olmajan aaća taś atmazlar* (Č 317a); usp. MY 214 Yemiş olmayan ağaca taş atmazlar. [Na drvo bez ploda ne baca se kamenje.]

146. *jer demir ghiök bakir* (S 30b); usp. # KS 1022 yer demir gök bakır "Što god da pokušam, izlaza (spasa) nema."[54]

147. *jorghanina g'öre ajaghyny uzat* (Č 316b); usp. MY 296 Yorganına göre ayağını uzat. [Opruži se koliko ti je jorgan dug.]

148. *kajrulara*[55] *hazyr ettiji handagha düśür*[56] "è caduto nella fossa..." (Č 317b) [Ko drugome jamu kopa, sam u nju pada.], usp. br. 150.

149. *kajrulara zarar etmeilen kendisina zarar etti* "rovinò se stesso..." (Č 317b) [Ko drugom štetu čini, sam sebi štetu nanosi.]

150. *kajrylara kuju kazan kendi ona sykća düśer* "chi cava la fossa..." (Č 318a); usp. MY 44 El için kuyu kazan kendi düşer içine, vid. br. 148.

151. *kani kanle jikamazlar; kani su ile jikarlar* (S 30b); usp. MY 135 Kanı kanla yıkamazlar, kanı suyla yıkarlar. [Ne sapira se krv krvlju, nego krv vodom.]

152. *karghaji bülbül jerine satmaj*[57] *istersin* "la cornacchia per rossignuolo voi vendere" (Č 317a); usp. # KS 492 kargayı bülbül diye satmak [prodati nekome vranu pod slavuja / rog za svijeću].

153. *kaśynmagha tyrnak ister* "per grattare si vuole l'ugna[58]" (Č 317b) [Za češanje treba nokat, tj. svaki posao traži odgovarajući alat.]

154. *kedi bulunmadyjy jerde sićanlar baś kaldyryrlar* (Č 317a); usp. KS 510 Kedi bulunmadığı (bulunmayan) yerde fareler baş kaldırır. [Gdje nema mačaka, miševi kolo vode.]

155. *kendi jazysyny okumajan eśeje benzer* (Č 316b) [Onaj ko svoj rukopis ne može pročitati, sliči magarcu.]

156. *kendinden düśen aghlamaz* (Č 317a); usp. MY 333 Kendi düşen ağlamaz. [Ko sam padne, taj ni ne plače.]

---

53 Umjesto *jilana* (tj. yılana).

54 I Preindl je taj idiom uvrstio među poslovice, vid. str. 161.

55 Ista se riječ susreće u varijantama *kajru*, *kajry* i *kajri*.

56 Umjesto *düśer* (düşer). Budući da isti zapisivač oblik *düśer* koristi u poslovici br. 150, vjerojatno se radi o omašci.

57 *Satmaj* umjesto *satmak*. I velarno /k/ u završnoj poziciji riječi gdjekada prelazi u /j/.

58 Tal. *unghia* "igla".

157. *kendine zarar eden kendisini*[59] *aghlasun* (Č 317b) [Ko sam sebi našteti, neka plače nad samim sobom.]

158. *kesmedijin eli öp* "la mano, che n(on) poi tagliar, baciala" (Č 316b); *kesmedighin*[60] *eli öp* (S 30b); TAD II. 60 Kesemediğin eli öp de başına koy. [Poljubi ruku koju nisi mogao odsjeći, tj. Ako nisi pobijedio, pokori se.]

159. *kyzym sana derim, gelinim iśitsin* "a te parlo la figlia, anco che mi capisca la nuora" (Č 317a); usp. # AP 556 Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla (dinle). [Kćer kara, snahi prigovara.]

160. *köćük böjüje taby olmaly* (Č 316b); usp. MY 138 Küçük büyüğe tabidir. [Mlađi su dužni pokoriti se starijima.]

161. *köćük taś baśy jarar* "rompe..." (Č 316b); usp. MY 212 Küçük taş baş yarar. [I mali kamen glavu razbije.]

162. *köpej köpeji jemez* (Č 316b); usp. MY 314 Köpek köpeği yemez. [Pas psa ne jede.]

163. *kiör ianina varindje senin ghiözüni kapa* (S 30b); "Fra gli orbi tu anchora ferra gli occhi"; TAD II. 74 Körler arasında sen de gözünü yum. [U zemlji slijepaca i ti oči zatvori.]

164. *k'örun istediji ne dir? iki g'öz* (Č 316b); usp. MY 398 Körün istediği bir göz, iki /ikisi/ olursa ne söz. [Slijepac želi jedno oko, a ako dobije dva – bolje ne može biti!]

165. *kurt kartaldan kurtulmaz* (Č 318a); usp. MY 134 Kurt kartaldan kurtulmaz. [Vuk se ne može suprotstaviti orlu.]

166. *kurtu kulaghyndan tutmaj*[61] *g'üć tur* (Č 317b); usp. MY 232 Kurdu kulağından tutmak güçtür. [Teško je vuka za uši uhvatiti.]

167. *kutu kutu dedim, kapak ćykty* (Č 316b) [# Rekoh: kutiju, kutiju, a ono poklopac ispade.][62]

168. *lakyrdy ile pilav olmaz* "Iz pustih rèčih ne biva pilav" (D 196); usp. TAD II. 23 Lâkırdı ile iş bitmez, AP 141 Lâfla peynir gemisi yürümez.

169. *malimiz joghisa yrzymyz olsun* "se n(on) abbiamo richezza, abbiamo l'onore" (Č 317b); usp. MY 70 Malımız yok ise ırzımız var olsun. [Ako nemamo imetka, imamo poštenja.]

170. *mallerinden zijade harğ eden tez fakyr olur* (Č 318b) [Ko troši više nego ima, brzo siromahom postaje.]

59 Umjesto *kendisine aghlasun*.
60 U oba slučaja umjesto *kesemedijin* (tj. kesemediğin).
61 Vid. napomenu br. 72.
62 Frazeologizam označava iznenađenje ili neočekivani ishod neke radnje.

171. *müft sirke baldan tatlu dur* (Č 316b); usp. MY 156 Bedava (müft) sirke baldan tatlıdır. [Mufte sirće slađe je od meda.]

172. *mümkün suz olan śejleri arama ve arzulama* (Č 318b) [Ne traži i ne priželjkuj nemoguće.]

173. *münafykten uzak olan allaha jakyn olur* "chi sta lontano dalla simulatione, sta vicino a Dio" (Č 318a) [Ko je daleko od licemjera, Bogu je blizu.]

174. *nasyl jaśarsak öjle ölürüz* (Č 318b); *ne assil jašarssak öjle ölürüz* (S 30b); usp. MY 307 Nasıl yaşarsak öyle ölürüz. [Umrijet ćemo onako kako smo živjeli.]

175. *ne ekersin, onu bićersin* (Č 318a); *ne ekersin*[63] *oni bičersin* "Što posiješ to ćeš i požeti" (D 192); usp. MY 334 Ne ekersen onu biçersin.

176. *nevsine*[64] *g'öre je, ićesin, vilajetin adetine göre gijin ve kušan* (Č 317b) [Jedi i pij kako te volja, a oblači se prema običajima sredine u kojoj jesi.]

177. *okudukće okudukće akl aiylyr* (Č 317a) [Što čovjek više čita, to se više prosvjećuje.]

178. *öküze bojnuz, ve kuša kanat jük deildir* (Č 316b); usp. AP 154 Öküze boynuz yük olmaz; MY 111 Öküze boynuzu yük olmaz / ağır gelmez. [Volu rogovi nisu teret / ni ptici krila.]

179. *ölüm kara deve dir, ki her kapuda ćökür*[65] (S 30b); usp. MY 307 Ölüm bir kara devedir ki herkesin kapısına çöker. [Smrt je crna deva što pred svaka vrata klekne.]

180. *rahat istejen adam saghyr, k'ör, dilsiz olağak (olmaly)* "chi vuol vivere in pace..." (Č 317b); *rahat istejen adam, saghir, kiör, dilsiz olmali* (S 30b); usp. MY 128 Rahat isteyen adam sağır, kör, dilsiz olmalı. [Ko želi biti miran, taj mora biti gluh, nijem i slijep.]

181. *rahatini istejen adam išidir*,[66] *g'örür, ve suz olur*[67] (Č 318a) [Ko svoj mir želi, taj sluša, gleda i šuti.]

182. *rahatyle gećinmek ićin fena tabjetlerini*[68] *zapt etmesi en g'erćek jol dur* (Č 318b) [Ko želi imati mir, najbolji način da ga postigne jest da obuzda loše strane svoje naravi.]

---

63 U oba slučaja nepravi prezent *ekersin* umjesto kondicionala *ekersen*.

64 Umjesto *nefsine* (= kendine).

65 Umjesto *ćöker* (çöker).

66 *Išidir* umjesto *dinler*.

67 O glagolu *suz (süz) etmek* vid. E. Čaušević, "'Onu suz ettirmek ićin bir zanaat vereim' - Neka zapažanja o leksiku latiničnih tekstova na turskom jeziku", *POF*, 49 / 1999 (2000), str. 9 – 18.

68 To jest *tabiatlarını*.

183. *ruzg'iara tüküren, jüzüne tükürür* (Č 316b); usp. MY 317 Rüzgâra tüküren kendi yüzüne tükürür; TAD II. 110 Rüzgâra tüküren, kendine tükürür. [Ko uz vjetar pljuje, sebe pljuje.]

184. *sabr ejlemek sazlik anahtari dir* (S 30b); usp. MY 133 Sabreylemek şenlik anahtarıdır. [Strpljenje je ključ sreće.]

185. *saburlyk*[69] *her śeje kadyr dur* (Č 318b) [Strpljenjem se sve može postići.]

186. *sakal baśa kurban olsun*. "Evo brada za glavu" (Č 316b); *sakal bašina kurban olsun* (S 30a).

187. *sana ettiji ejliklerden*[70] *onütma*[71] *ve dajma bil* (Č 318b) [Ne zaboravi dobrotu koju ti je neko učinio i pamti je dok si živ!]

188. *sana istedijini kajrilara ejle, sana*[72] *istemedijini kajrilara etme* (Č 318b) [Čini drugima ono što sam sebi želiš, i ne čini im ono što sebi ne želiš.]

189. *sana vur, ver dedilerse, öldür demediler* (Č 317a); *sana vur dediler isse, öldür demediler* (S 31a); usp. TAD II. 114 Sana vur dediler ise, öldür demediler; # KS 994 Vur dedimse öldür demedim ya! [Ako sam ti i rekao *udari*, nisam ti rekao da ubiješ!, tj. Pretjerao si.]

190. *sana zarar edene ejlik ejle, böjle hem o, hem allah seni sever* (Č 318b); *sana zarar edene ejlik ejle, öjle hem o, hem Allah seni sever* (S 30b); usp. MY 179 Sana kötülük edene sen iyilik et. [Budi dobar prema onome ko ti čini loše, tako će te voljeti i on, i Bog!]

191. *sebebsiz baghyrmak delilik tir* "è da matto senza... schiamazzare" (Č 317b) [Ludost je vikati bez razloga.]

192. *sen dajma bir sin habešće gibi* "tu sei spesso lo stesso come un Etiope" (Č 318a) [Ti si uvijek sâm kao Etiopljanin; Ti si u svemu poput Etiopljanina.][73]

193. *senden kuvvetliilen tutušma* (Č 316b); usp. TAD II. 59 Kendinden kuvvetli ile güreşme. [Ne hvataj se u koštac s jačim od sebe.]

194. *senin parmaghylan*[74] *seni*[75] *ölće*[76] "misura le tue forze..." (Č 318a) [Svoj uspjeh mjeri svojim pedljem.][77]

---

69 Nepostojeća imenica *sabırlık*, treba da stoji *sabır.*

70 Ablativ umjesto akuzativa (*ejlikleri*).

71 = *unutma*

72 U oba slučaja trebalo bi stajati *kendine*.

73 *Habeş* (Habeşî) "Etiopljanin". Moguća su oba prijevoda, no značenje je nejasno.

74 = *senin parmak ile*

75 Umjesto *kendini*.

76 *Ölçe* umjesto *ölç*. Budući da se isti primjer ponavlja i u gramatici, vjerojatno se na tom mjestu u izgovoru čuo neki poluvokal.

77 Usp. s *Kendi parmağınla kendin ölç.* (TAD II. 59) Stavljanjem zamjenice *kendin* u nominativ umjesto u akuzativ (*kendini*) mijenja se značenje poslovice: "Sam mjeri svojim prstom, tj. pedljem." Talijanski prijevod odgovara značenju navedenom pod rednim brojem 194.

195. *serćeden korkan dary ekmesin* ”chi la paura dei passeri, n(on) semini” (Č 316b); usp. AP 165 Serçeden korkan darı ekmesin; MY 12 Serçeden korkan darı ekmez. [Ko se vrapca boji, nek proso ne sije.]

196. *sirke fućundan, bal damlasiilan daha ćok sinek’ tutulur* ”...che con una botte di aceto” (Č 318a); usp. MY 126 Bir fıçı sirkeden ziyade bir damla bal ile sinek tutulur. [Na kap meda uhvati se više muha negoli na bure octa.]

197. *sykletler öjütler* ”le disgrazie sono tanti avvertimenti” (Č 318b)[78]; *sykletler öjütler* ”Tko se muči nauči.” (D 191)[79]

198. *syryny dostuna, dostunda duśmanyna aćma* ”non palesare i tuoi segreti – né il tuo amico al tuo...” (Č 316b); usp. MY 122 Açma sırrını dostuna, dostunun dostu vardır o da söyler dostuna. [Ne otkrivaj tajnu ni prijatelju, ni neprijatelju.]

199. *sućunu bir kajrisinin üzerine atmak Evanyn g’ünâhy dyr* (Č 318b); usp. MY 346 Suçunu gayrıya atmak Havva anamızdan almış. [Prebacivanje krivice na drugog grijeh je pramajke Eve / Have.][80]

200. *sufraji süpürme* / *jani ćok jeme* (Č 318a) [Ne jedi previše!]

201. *śarab ve avretler ŷlumdarlare*[81] *zor ardyrdylar*[82] (Č 318b) [Vino i žene učenjacima donese nevolje.]

202. *śehiri görene kulaghuz ne lazym* ”quando si vede la citta... n(on) guida” (Č 316b); usp. TAD 139 Görünen köy kılavuz istemez. [Ko selo vidi, ne treba mu vodič do njega.]

203. *tamakardan*[83] *bir śej dilejen, denizde bir ćukur aćar* (Č 317b); usp. TAD II. 131 Tamahkârdan hacet dileyen, denize çukur açar. [Ko od škrtice nešto traži, kao da u moru jamu kopa.]

204. *tatly sözu, jurejinde öd* [84] ”ha dolci parole in bocca, ma fiere nel cuore” (Č 318a) [Med u ustima, žuč u srcu.]

205. *tehi dest kapuja varsan, Efendi ujur derler; elinde bir peškeš varissa, Efendi bujur, derler* (S 31a); usp. MY 130 Eli boşa ‘Ağa uyur’ derler; eli doluya ‘Ağa, buyur’ derler. [Dođeš li praznih ruku, kažu ti: ”Gospodin spava”; dođeš li punih ruku, kažu ti: ”Izvoli, gospodine.”]

78 Isto i kod Dragomanovića, vid. TA 19, str. 65.
79 Tj. *Bez muke nema nauke.*
80 Aluzija na biblijsku / kur’ansku predaju da je Eva / Hava nagovorila Adama / Adema da ubere jabuku, a onda to zanijekala.
81 Riječ *ŷlumdar* zanimljiva je po svojoj tvorbi.
82 = *artırdılar*. Perfekt na –di umjesto prezenta na –r.
83 Umjesto *tamahkâr*.
84 Možda kalk latinske poslovice ”Mel in orde, fel in corde”.

206. *tembel kuvvetim joktur der* ”il poltrone dice di n(on) aver la forza” (Č 317a)[85], *tembel kudretym jok dijor* ”Lěnac veli; ja nemam snage” (D 195); usp. MY 106 Tembel ‘Kudretim yoktur’ der.

207. *tembellik yap yap*[86] *gider ve fakyrlyghy bulur* ”Lênost ptihano šeta, al na putu siromaštvo sreta” (D 195-196).

208. *tez g’iden tez jorulur* ”chi presto cammina, presto si stanca” (Č 316b) [Ko brzo ide, brzo se i umori.]

209. *tilki aldadilmaz* (Č 317b) [Lisicu se ne može prevariti.]

210. *tutundan kurtulmak ićin, ateś ićine duśme* / *ateśe jaklaśma* (Č 318a); usp. MY 135 Tütünden kurtulmak için ateş içine düşme. [Ne skači u vatru da bi se spasio od dima.]

211. *zamanylen, ve samanile müśmulaler erišurler* ”...si maturano le nespole” (Č 318a) [≈ Strpljen spašen.]

212. *zann etmedijin jerden tilki ćykar* ”dal luogo dove n(ot) pensi, esce il lepre” (Č 316b); usp. TAD II. 163 Zannetmediğin yerden tilki çıkar. [Lisica bane odakle se ne nadaš.]

213. *zeng’ine mal veren denize su g’etirir* (Č 317b); usp. MY 264 Zengine mal veren denize su götürür. [Ko bogatome daje, doliva vodu u more.]

214. *zorsuz bir śej olmaz* ”senza fatica n(on) si ottiene niente” (Č 318a); usp. TAD II. 167 Zorsuz bir şey olmaz. [Ništa bez muke / ≈ Bez muke nema nauke.]

TURSKE POSLOVICE IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak

U radu ‘Turske poslovice iz Bosne i Hercegovine’, autor donosi 214 poslovica. Te poslovice su skupljene iz tekstova koje je Josip Dragomanović dodao svojim prijevodima Osmanske gramatike *Kavâid-i Osmâniye* (Sarajevo 1873?) i dva latinična rukopisa koji su pohranjeni u manastiru Svetog Duha u Fojnici (Bosna i Hercegovina). Prvi rukopis (ustvari kodeks) nosi broj 8 u manastirskoj biblioteci, dok drugi, pod naslovom Slovnica, tj. Gramatika, ima novi inventarni broj 19572. Autor ovog rada u svoj popis ne uključuje deset

85 Isto i kod Dragomanovića, vid. TA 19, str. 67.

86 *Yap yap* = yavaş yavaş, govorni jezik.

poslovica zabilježenih u *Ljetopisu* sveštenika Nikole Lašvanina (18. st.), nego ih posebno pominje i komentira.

Autor je uspio pratiti većinu ovih poslovica (često u novijoj lingvističkoj formi i stilu) kroz suvremene turske zbirke poslovica i izraza koje su mu bile dostupne. Međutim, za više od četvrtine tih poslovica i izraza nije nađena potvrda na suvremenom jeziku. Po tome je ova zbirka zanimljiva, posebno što sadrži poslovice koje do sada nisu zabilježene. Osim što je zanimljiv sa aspekta turkologije, ovaj materijal može biti vrijedan i za kulturno-historijski istraživački rad.

TURKISH PROVERBS FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

In the paper 'Turkish Proverbs from Bosnia and Herzegovina' the author presents the material of 214 proverbs in total. These have been gathered from texts Josip Dragomanović added to his translation of Osmanli grammar of *Kavâid-i Osmâniye* (Sarajevo 1873.?), and two Latin script manuscripts, stored in the Library of Holy Ghost Monastery in Fojnica (Bosnia and Herzegovina). The first manuscript (actually a codex) has the Monastery Library entry of 8, while the other, entitled the Letter Book (Slovnica, i.e. Grammar Book), has a new inventory number of 19572. In his list, the author of this paper does not include the ten proverbs recorded in the Histories (*Ljetopis*) of priest Nikola Lašvanin (18. c.), but does separately mention them and comments on them.

The author has managed to track, through the contemporary Turkish proverb and idiom compendiums available to him, most of these proverbs (often in newer linguistic form and stylistic variation). However, for more than one-fourth of proverbs and expressions no substantiation has been found in the contemporary tongue. This fact makes the collection interesting, especially because of its containing so far unrecorded proverbs. Except from the Turkish Studies aspect, this material can prove to be worthwhile for cultural and historic research as well.